

Odder

Lutra lutra (Linnaeus, 1758)

Af Aksel Bo Madsen, Morten Elmeros, Bjarne Søgaard og Tommy Asferg

Mens odderen tidligere var udbredt i det meste af Danmark, fandtes den i 1980'erne næsten kun i det nordvestlige Jylland. Arten har senere igen spredt sig til det meste af Jylland. Midt- og Nordjylland udgør i dag kerneområdet. Herudover er der i 1995 registreret en forekomst i et mindre område på Vestsjælland. Odderen lever i tilknytning til vådområder. Den findes i såvel stillestående som rindende vand og både i saltvand og ferskvand.

Kortlægning i atlasperioden 1995-2004

Odderens levevis gør det ikke muligt at gennemføre en kortlægning baseret på direkte observationer. Til overvågning af odder er derfor i nyere tid primært anvendt en standardiseret kortlægningsmetode, der er udviklet i England (Anon 1984) og evalueret af bl.a. Reuther et al. (2000) og Elmeros & Busenius (2002). Metoden baserer sig på, at odderen

afmærker sit territorium med ekskrementer, som normalt placeres på iøjnefaldende steder langs vandløb og søer, og på registreringer af fodaftryk de samme steder.

▼ Odderen er med sin langstrakte, strømlinede krop og de korte ben med svømmehud mellem tæerne tilpasset et liv i vand.

Fotos: Morten D. Hansen/Naturhistorisk Museum

► **Figur 1. Udbredelse af odder i Danmark 1995-2004 i 10 × 10 km UTM-kvadrater.**

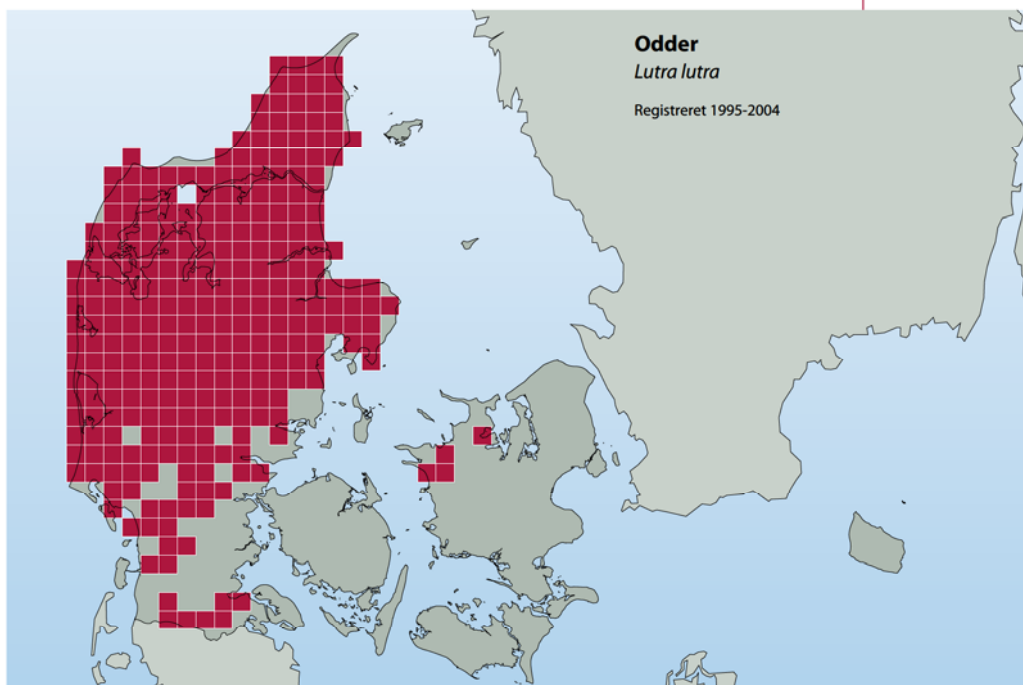
Distribution of otter in Denmark 1995-2004 in 10 × 10 km UTM squares.

Registreringerne af odderens forekomst i atlasperioden stammer overvejende fra resultaterne af to landsdækkende overvågninger i 1996 og 2004 (Hammershøj et al. 1996; Søgaard et al. 2004), suppleret med registreringer af odder i kvadrater, der ikke blev undersøgt ved de landsdækkende overvågninger, og informationer fra Skov- og Naturstyrelsen om indleverede, døde oddere i perioden 1995-2004. Desuden indgår en række observationer af fodspor, ekskrementer og levende oddere i atlasmateriale.

Den standardiserede metode, der anvendes til kortlægning af oddere, må betragtes som noget af det mest optimale, når udbredelsen af natakative og sky pattedyr skal kortlægges. Den anvendte kortlægningsmetode giver et godt billede af forekomsten af odder i et vandløbssystem, mens den giver ringe mulighed for en kvantitativ vurdering af bestandens størrelse. Den standardiserede metode gør det muligt at følge udviklingen i udbredelsen fra år til år og sammenligne undersøgelsesresultater fra forskellige områder og lande. Resultaterne bør dog suppleres med oplysninger om omkomne, indleverede oddere.

Forekomst i atlasperioden

Odderen forekommer i det meste af Jylland og i et mindre område på Vestsjælland (fig. 1). Undersøgelsen i foråret 2004 viste, at der nu findes oddere fra det nordligste Vendsyssel til Vidå-systemet ved den dansk-tyske grænse. Ud af de 1.249 lokaliteter, der blev undersøgt

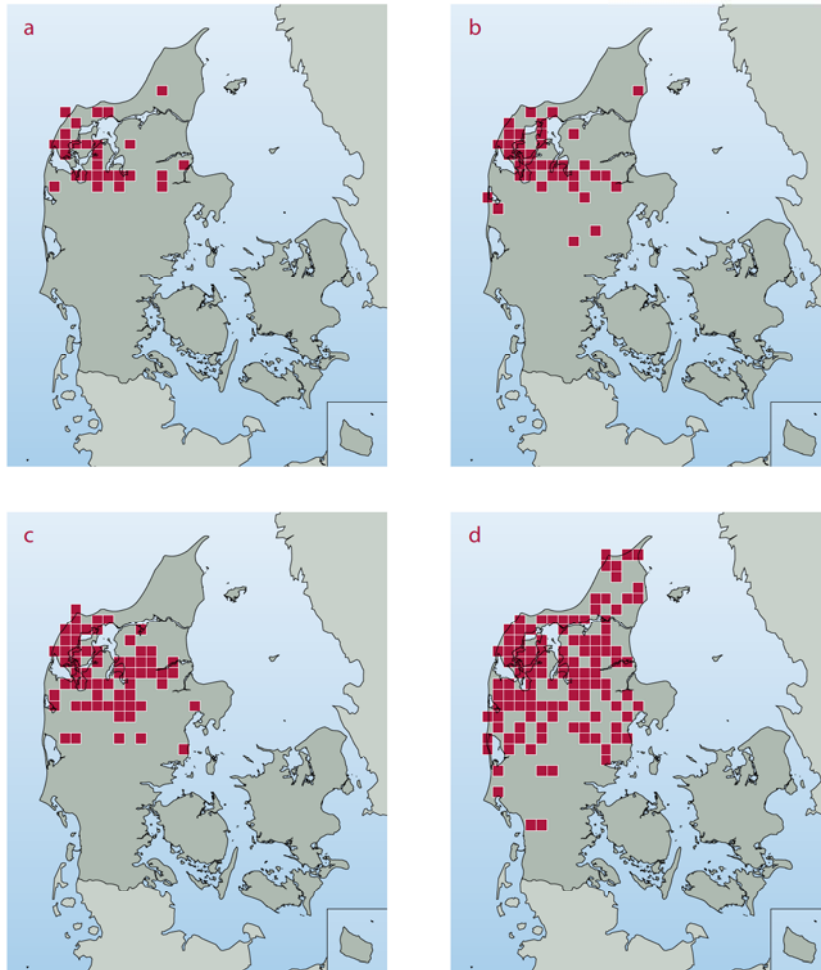
▲ **Figur 2. Lokaliteter for 473 oddere, nedlagt ved jagt 1956-1960 (efter Jensen 1964).**

Distribution of 473 otters, shot during the period 1956-1960.

▲ **Figur 3. Odderens forekomst i 1980'erne baseret på spørgebreve. Røde tal angiver ynglende hunner, sorte tal det skønnede antal individer, som området kan bære (efter Schimmer 1982).**

The number of breeding female otters (red numbers) and the estimated carrying capacity for otters (black numbers) in various parts of Denmark in the 1980s.

◀ Figur 4. 10 × 10 km-kvadrater, hvorfra der er indleveret dødfundne oddere, opgjort i 5-årsperioder. a: 1981-85, b: 1986-90, c: 1991-95 og d: 1999-2003 (efter Elmeros et al. 2006).

Distribution of 10 × 10 km squares from which dead otters have been recorded in five-year periods. a: 1981-85, b: 1986-1990, c: 1991-95 and d: 1999-2003.

i hele landet i 2004, blev der fundet spor efter odder på de 601 (Søgaard et al. 2004). Sammenlignes resultaterne fra undersøgelserne i 1996 og i 2004, er der en sket en fremgang i alle de jyske amter. Kerneområdet for odderen i Danmark er Viborg, Nordjyllands og Ringkøbing amter, hvor der var spor efter odder på omkring 90% af de undersøgte lokaliteter.

I perioden mellem de to seneste landsdækkende kortlægninger har forskellige regionale

undersøgelser (Elmeros 2000; Ferskvandsmuseet 1998; Laursen 2001; Århus Amt 2003) vist, at odderen er under spredning. Den nationale kortlægning, som er baseret på registreringer i felten, bekræftes i stor udstrækning af oplysninger om lokaliteter for indleverede, dødfundne individer i perioden 1981-2003 (Madsen & Gaardmand 2000; Elmeros et al. 2006) (fig. 4).

I 1995 blev det ret overraskende konstateret, at der stadig findes et mindre antal

odder på Vestsjælland i området ved Tissø/Halleby Å og Bregninge Å (Jensen & Jensen 1995; Leth & Byrnak 1996; Elmeros 1996). Det drejer sig sandsynligvis om et meget begrænset antal individer, der hele tiden har været i området, men som ikke er blevet registreret ved de landsdækkende undersøgelser i 1984-86 og 1991. Tilstedeværelsen på Sjælland blev yderligere bekræftet ved fund af ekskrementer ved Lammefjorden i 2000 (Bussenius 2000).

Sideløbende med de landsdækkende undersøgelser er der foretaget undersøgelser af en række vandløbssystemer og vandområder i odderens udbredelsesområde. Det gælder Karup Å, Hvidbjerg Å, Skals Å, Rye Å, Skjern Å og Limfjorden (Madsen et al. 1996). Disse undersøgelser har givet værdifuld viden om oddernes udnyttelse af de forskellige dele af disse vandløbssystemer samt om den sæsonmæssige variation i markeringsaktiviteten, hvilket har optimeret værdien af de landsdækkende overvågninger (Madsen & Gaardmand 2000).

Resultaterne af fire sammenlignelige overvågninger viser, at der fra midten af 1980'erne til 2004 er sket en markant fremgang i udbredelsen, opgjort som antallet af 10 × 10 km-kvadrater med odder. Udbredelsen kan ikke umiddelbart omregnes til antal individer, men udviklingen i odderens udbredelsesområde og et stigende antal dødfundne oddere indikerer, at bestanden er i tydelig fremgang. Efter at have været helt isoleret i det nordvestlige Jylland i midten af 1980'erne har odderen nu bredt sig til de øvrige jyske amter.

Forekomst for atlasperioden

Odderen nævnes første gang som dansk art af Pontoppidan i 1763, mens Melchior (1834) angiver, at den forekommer overalt i landet. Winge (1908) nævner, at odderen ikke forekommer på Bornholm. Ursin (1948) angiver, at odderen forekommer på Ærø, Lyø, Hjortø, Birkholm, Bredholm, Strynø, Tåsinge og Langeland. Forskellige kilder vidner om, at odderen også har kunnet træffes i Københavnsområdet (Tauber 1878; Hvass 1963). Hos Manniche (1935) fremgår det, at odderen også forekom i Farum Sø, Gundsømagle Sø og Værebros Å.

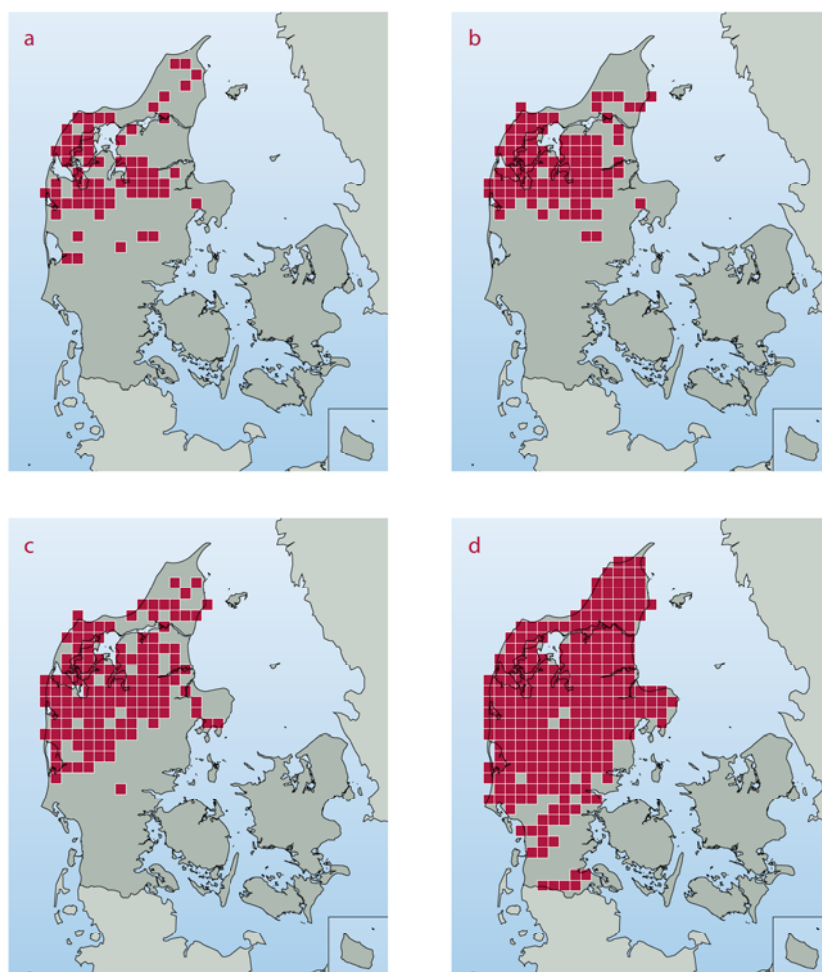
I 1964 foreligger den første samlede oversigt over odderens forekomst og udbredelse i de forskellige landsdele baseret på en spørgebrevsundersøgelse til jægere om odder 1956-60 (fig. 2) (Jensen 1964). Odderen var på dette tidspunkt stadig almindeligt udbredt i store dele af landet. Ringkøbing Fjords sydlige del, Skjern Å, Storå, Vidå, Karup Å, Flynder Å i Midtjylland og Vejlerne i Nordjylland var nogle af de bedste odderområder. På Fyn fandtes tilsyneladende kun en spredt bestand, og på Sjælland var det Åmosen og Midt- og Nordsjællands søer og moser, der husede flest oddere. En spørgebrevsundersøgelse til bla dambrugsejere omkring 1980 (Schimmer 1982) viste, at odderen stadig fandtes i de fleste dele af landet, men at der var sket en drastisk tilbagegang (fig. 3). Antallet blev anslået til ca. 200 individer.

Det begrænsede antal oddere i 1980 medførte, at der af Dyrenes Beskyttelse og Verdensnaturfonden blev iværksat en målret-

tet indsats for at vende tilbagegangen. Som led i dette arbejde er der blevet gennemført landsdækkende undersøgelser af odderens udbredelse i 1984-86 (Madsen & Nielsen 1986), i 1991 (Madsen et al. 1992), i 1996 (Hammershøj et al. 1996) og senest i 2004 (Søgaard et al. 2004) (fig. 5). Ved at anvende den standardiserede metode har det været muligt at sammenligne resultaterne og følge udviklingen i bestanden. Med få undtagelser er det de samme lokaliteter, der blev under-

søgt ved alle kortlægningerne. I 1991 blev undersøgelsen dog koncentreret til lokaliteterne i de nordlige dele af landet.

Udbredelsesområdet svandt fortsat ind fra 1984-86 til 1991. Bestanden blev isoleret til den nordvestlige del af Jylland, men forekomsten i 1991 var mere sammenhængende, og samlet set var der flere kvadrater med odder. Frem til 1996 spredtes odderen mod syd til den nordligste del af Ribe Amt og mod øst ud på Djursland. Sammenlignes de 468

► Figur 5. Forekomsten af odder i 10 × 10 km-kvadrater ved de fire landsdækkende overvågninger i a: 1984-86, b: 1991, c: 1996 og d: 2004 (efter Elmeros et al. 2006).

Occurrence of otters in 10 × 10 km squares during monitoring in a: 1984-86, b: 1991, c: 1996 and d: 2004.

lokaliteter i Nordjyllands, Ringkøbing, Viborg og Århus amter, som har været besøgt i undersøgelserne i både 1984-86, 1991 og 1996, var der en markant fremgang i Ringkøbing og Nordjyllands amter, hvorimod der ikke kunne påvises nogen fremgang i Viborg og Århus amter.

Udbredelse

Tidligere forekom odderen overalt i Europa. Inden for de seneste 20-30 år er bestanden gået tilbage, og arten er forsvundet mange steder i de centrale og nordlige dele af Europa. Nogle af de mest levedygtige bestande findes langs Skotlands, Irlands og Norges vestkyst samt i mange lande i den østlige del af Centraleuropa (Prigioni 1999b).

Biologi

Odderen er tilpasset et liv i vand. Den langstrakte og strømlinede krop og de korte ben og svømmehuden mellem tæerne giver odderen en ubesværet fremdrift gennem vandet. Pelsen er tæt, vandskyende og isolerende.

Odderen er derfor i stand til at opholde sig en stor del af tiden i vandet.

Odderen lever i tilknytning til vådområder. Den findes i såvel stillestående som rindende vand og både i saltvand og ferskvand. Søer og moser med store rørskovsområder er især velegnede levesteder for odderen. De er specielt vigtige i perioder, hvor hunodderne har små unger. Odderen er territoriehævdende og kræver meget plads. Ved at besætte store og i mange tilfælde lineære områder adskiller den sig væsentligt fra andre af vore pattedyrarter. Territoriernes størrelse og form bevirker, at tætheden af oddere aldrig kan blive særlig stor. Hannernes territorier er typisk 10 km lange og kan dække over to hundres territorier. Størrelsen af territorierne afhænger meget af fødemængden i området og kan opnå en udstrækning på 50 km vandløb.

Odderen er især aktiv fra skumring til solopgang. Om dagen opholder den sig i en hule i en brink eller under buske, træer eller andet, der kan give ly. Odderen lever primært af fisk med en længde på 10-15 cm, ål dog

▲ Søer og moser med store rørskovsområder er særligt velegnede levesteder for odderen.

20-25 cm, men den æder også frøer, fugle, krebsdyr og mindre pattedyr.

Odderen har en forholdsvis langsom bestandsomsætning sammenlignet med fx ræv. Hunodderen bliver kønsmoden i en alder af 2 år og kan få 2-3 unger i kuldet. De fleste fødsler sker i løbet af sommeren, men der fødes unger året rundt. Ungerne bliver først uafhængige, når de er omkring et år.

Forvaltning, trusler og status

Allerede i 1967 blev odderen jagtfredet, bl.a. som et resultat af Jensens (1964) undersøgelse, der viste, at bestandsudviklingen så foruroligende ud på grund af bl.a. forfølgelse, forurening og ændringer af levesteder. Schimmers undersøgelse i 1980 bekræftede denne konklusion. Siden er odderen blevet omfattet af et stort antal nationale og internationale konventioner, love og bekendtgørelser:

- Forvaltningsplan for Odder *Lutra lutra* i Danmark (Søgaard & Madsen 1996).
- Opført på Rødliste 97 (Stoltze & Pihl 1998) som sårbar.
- Lov om Jagt og Vildtforvaltning. Lov nr. 269 af 6. maj 1993. Bekendtgørelser i medfør af loven regulerer bl.a. pleje, konservering og udstopning af odder.
- Washington-konventionen (CITES), Appendiks I.
- Bern-konventionen, Liste II.
- EF-Habitatdirektivet, bilag II og bilag IV.
- Fiskeriministeriets bekendtgørelse nr. 810 af 5. oktober 1993 om fiskeredskaber i ferskvand.
- Landbrugs- og Fiskeriministeriets bekendtgørelse nr. 949 af 8. december 1995 om stoprist eller spærrenet i fiskeredskaber i visse salte vande.

De regelmæssige overvågninger af odderen har sammen med informationer om dødfundne dyr givet en god viden om artens udbredelse og bestandens status. I forhold til disse oplysninger vurderes det, at arten er placeret rigtigt i de forskellige nationale og internationale love, konventioner og direktiver. Implementeringen af den danske forvaltningsplan for odder er præsenteret i Madsen & Søgaard (2001).

Tidligere udgjorde rusefiskeri en trussel mod odderbestanden, og mange oddere er gennem årene blevet indleveret som rusedrukne. I dag er der påbud om anvendelse af stopriste i ruser over hele landet. Trafikdrab skønnes i dag at udgøre den hyppigste dødsårsag.

For at sikre og fremme bestandens udvikling er der primært i odderens udbredelsesområde i de seneste årtier etableret et stort

antal faunapassager, hvor veje krydser vandløb. Sådanne passager tilgodeser i øvrigt også andre dyr, der færdes langs søer og vandløb, og bør også fremover prioriteres meget højt. Desuden bør det sikres, at bekendtgørelsen om anvendelse af stopriste overholdes og justeres løbende i forhold til artens ændrede geografiske udbredelse.

▼ Odderen bevæger sig ubesværet gennem vandet, og med hovedet i vandoverfladen kan alle sanser tages i brug.

Foto: Sabine Jensen/NaturGrafik